

sprawowaniem sakramentu pokuty, modlili się nad nim i namaszczeni go oliwą przez co równocześnie odpuszczali mu grzechy oraz podnosili na duszy i na ciele¹⁴.

Z tego co wyżej zostało powiedziane wynika, że dawanie abszolucji przed udzieleniem sakramentu namaszczenia chorych nie jest w żadnym wypadku konieczne. Spodziewać by się należało, że po tej właśnie linii pójdzie wprowadzenie w czyn postanowienia Konstytucji o Liturgii Świętej, polecającej ułożyć obrzęd osobno udzielanego namaszczenia chorych. Pamiętać jednak należy, że w praktyce duszpasterskiej obowiązuje nadal następujący sposób postępowania: chory, jeśli jest w stanie to uczynić, winien wyznać grzechy, po czym należy mu udzielić abszolucji (czyli sprawować sakrament pokuty), a następnie dopiero zaopatrzyć go sakramentem namaszczenia. Jeśli natomiast chory, ze względu na swój stan spowodowany chorobą nie może grzechów wyznać, należy mu od razu, bez uprzedniej abszolucji, udzielić sakramentu namaszczenia chorych, mocą którego grzechy — o ile za nie żałował — będą mu odpuszczone. Udzielanie w takich wypadkach abszolucji przed namaszczeniem jest zupełnie zbędne.

Kraków

KS. KAZIMIERZ HOŁA

Ks. Tadeusz Chromik SJ

Ks. Władysław Kubik SJ, Kraków

LITURGIA A KATECHEZA

Bóg „chce, aby wszyscy ludzie zostali zbawieni i doszli do uznania prawdy” (1 Tym 2, 4).

Zbawczy plan Boga i jego realizację w historii określamy nazwą „Misterium zbawienia”. Słowo „misterium” tak często używane przez św. Pawła (Ef 3, 4) oznacza mądrość i dobroć Boga, który podejmuje ukryty w Nim od wieków zbawczy plan, polegający na objawieniu się Boga człowiekowi i zaproszeniu go do wspólnoty z Sobą przez danie mu udziału w życiu samej Trójcy Świętej¹. Oznacza również realizację Bożego planu zbawienia w Jezusie Chrystusie. W tym wypadku określenie „Misterium zbawienia” zastępujemy wyrażeniem „Misterium Chrystusa”.

W „Misterium Chrystusa” realizującym się poprzez etapy historyczne wyróżniamy trzy zasadnicze okresy:

okres przygotowania w Starym Przymierzu,

¹⁴ Por. L. Por. L. Godefroy, *Extrême onction*, W: A. Vacant, *Dictionnaire de theologie Catholique*, V, col. 1910—11.

¹ Cfr Ks. Augustyn Janowski OSB, *Konstytucja Dogmatyczna o Objawieniu Bożym*, Znak 152 (1967), s. 178.

okres realizacji i wypełnienia w Jezusie Chrystusie, okres kontynuacji i uobecnienia w społeczności Kościoła, zwłaszcza poprzez liturgię. Te trzy okresy rozwoju Misterium Chrystusa tworzą Historię zbawienia, która na ziemi zakończy się Paruzją.

Zanim objawienie się Boga i Jego zbawczego planu osiągnęło swój szczytowy punkt w Jezusie Chrystusie, musiało przejść przez długi okres przygotowania i zapowiedzi w Starym Przymierzu. Całe Stare Przymierze jest figurą i zapowiedzią Nowego. Fakty i zdarzenia, które przedstawia Pismo Św. St. Przymierza są to fakty, poprzez które Bóg odkrywa i objawia swoje zbawcze misterium. Daje się poznać jako autor naszego zbawienia wzywający ludzi do przyjaźni z sobą, aby ich zaprowadzić do swego Królestwa i obdarować życiem wiecznym². Powołanie Abrahama, historia Mojżesza, historia narodu wybranego, historia Dawida czy Izajasza są faktami, poprzez które Bóg się objawia interweniując w historię ludzką i wypowiadając swoje Słowo do ludzi.

Plan zbawczy realizuje Bóg w historii przy pomocy ludzi, którzy są jednocześnie świadkami i narzędziami Jego Przymierza. Takimi osobami są patriarchowie, prorocy, królowie, sędziowie i mędrcy Izraela. Ich rola polegała na przygotowaniu przyścia Chrystusa. Każdy z bohaterów biblijnych przedstawiał pod jakimś aspektem Jezusa Chrystusa bądź to jako Proroka, Króla czy Kapłana. Dopiero ściśle powiązanie tych ludzi z osobą Chrystusa daje ich historii prawdziwe znaczenie.

Historyczny etap przygotowania był konieczny, by świat mógł coraz lepiej poznawać Boga poprzez Jego zbawcze dzieła. Potrzebne było głoszenie słowa Bożego przez proroków, byśmy umieli przyjąć i zrozumieć pełne objawienie się Boga, które otrzymaliśmy dopiero w Jezusie Chrystusie — Słowie Bożym. Jezus stanowi centrum Historii zbawienia. W Nim i przez Niego poznaliśmy Ojca (Mt 11, 25) i całe misterium naszego przybrania na synów Bożych; w Nim też w sposób doskonały wypełnia się i objawia zbawczy plan Boga. Boga poznajemy przede wszystkim przez Jezusa Chrystusa. W Swoim Słowie — *Synu* Bóg Ojciec wypowiada się w sposób najpełniejszy i najgłębszy. On nie tylko przekazał ludzkości słowa Boga, ale sam jest Wcielonym Słowem Boga wśród nas. Jezus Chrystus rozpoczął nowe czasy — Nowe Przymierze. Przez swoje życie, mękę, śmierć i zmartwychwstanie dokonał zbawienia, a dokonując go, objawił równocześnie potęgę miłości Ojca zbawiającego (Ef 1, 20). Sam stał się „jedynym Pośrednikiem między Bogiem a ludźmi (1 Tym 2, 5).

Jezus Chrystus został posłany przez Ojca do ludzi, aby im głosić i objawiać zbawienie. Chrystus jest pełnią objawienia. Jego posłannictwo jest Radosną nowiną — Ewangelią zbawienia. Swoją misję przekazuje Jezus Apostołom i całemu Kościołowi: „Jak mnie posłał Ojciec tak i ja was posyłam” (J 20, 21). Społeczność Kościoła jest zatem kontynuacją zbawczego misterium Chrystusa. Dzięki Kościołowi świat może nadal poznawać to misterium. Kościół nieustannie je proklamuje przez głoszenie

² Jean Honoré, *Pastorale Catechetique*, Mame 1964, s. 46.

Ewangelii, przez sprawowanie liturgii oraz przez żywą wiarę i świadectwo życia swych członków.

Obowiązek kontynuowania dzieła Chrystusa występuje już przy powołaniu Apostołów. Ich zadaniem jest głoszenie słowa Bożego — wypełnienie testamentu Chrystusa: „Idźcie, nauczajcie” (Mt 28, 19). Z tego polecenia spływa na cały Kościół posłannictwo głoszenia światu Dobrej Nowiny o zbawieniu wszystkich ludzi w Jezusie Chrystusie. Głoszenie i przepowiadanie Ewangelii jest istotnym zadaniem Kościoła, przez które pragnie doprowadzić ludzkość do przyjęcia zbawienia, jakie jej Bóg ofiaruje i do dawania odpowiedzi na wezwanie Boga.

Gdy chodzi o zakres czasowy, misja Kościoła obejmuje okres pomiędzy pierwszym i drugim przyjściem Chrystusa. Te dwa terminy — pierwsze i drugie przyjście Chrystusa — są Bożym czasem, w którym cała ludzkość ma wchłonąć Słowo Boże, żyć Ewangelią zbawienia i przygotować się na ostateczne spotkanie z Bogiem. Aktualność apostołskiej misji Kościoła będzie trwała aż do czasu powtórnego przyjścia Chrystusa na ziemię.

W sposób szczególny i najbardziej intensywny wypełnia Kościół posłannictwo Chrystusa poprzez liturgię. W Liturgii „Bóg przemawia do swego ludu, Chrystus w dalszym ciągu głosi Ewangelię, lud zaś odpowiada Bogu śpiewem i modlitwą. Co więcej, modły skierowane do Boga przez kapłana, który przewodniczy zgromadzeniu zastępując osobę Chrystusa („in persona Christi”), są wypowiedziane w imieniu całego ludu świętego... Dlatego nie tylko podczas czytania tego, co zostało napisane dla naszego pouczenia, lecz także gdy Kościół modli się, śpiewa lub działa, wiara uczestników wzrasta, a dusze wznoszą się ku Bogu, aby Mu oddać duchowy hołd i otrzymać obfitszą łaskę” (Konst. o Lit. nr 33).

Kościół zatem, spełniając misję głoszenia Słowa w ramach liturgii, cieszy się szczególną obecnością Chrystusa. Obecność ta jest obecnością przynoszącą zbawienie. Liturgia bowiem uobecnia misterium zbawienia. Ona jest samym sprawowaniem tego misterium. Jest aktualną fazą historii zbawienia. Konstytucja o Liturgii świętej wyraźnie uczy, że „w liturgii... szczególnie w Boskiej Ofierze Eucharystycznej dokonuje się dzieło naszego Odkupienia” (nr 2). Liturgia nie tylko przypomina historyczny fakt dokonania zbawienia świata przez Chrystusa w Jego Paschalnym misterium męki, śmierci i zmartwychwstania, ale mocą Chrystusa kapłana działającego teraz ustawicznie uobecnia je, ofiarując całemu światu zbawienie i przygotowując go na spotkanie z Chrystusem w Paruzji — w dniu Jego ponownego przyjścia. Człowiek poddający się oddziaływaniu liturgii poddaje się tym samym osobowemu oddziaływaniu zbawczemu Jezusa Chrystusa. „Słusznie przeto uważa się liturgię za wykonywanie kapłańskiego urzędu Jezusa Chrystusa: w niej przez znaki widzialne wyraża się i w sposób właściwy poszczególnym znakom urzeczywistnia uświęcenie człowieka” — czyli jego zbawienie (K. o Lit. nr 7). Widzialne, zbawcze działanie Chrystusa skończyło się z chwilą Jego Wniebowstą-

pienia. Odtąd możliwość spotkania się z Chrystusem zbawiającym dokonuje się na płaszczyźnie liturgiczno-sakramentalnej.

Sakramenty są „widzialnie zwróconym ku nam odkupieniem, tak byśmy się w nich mogli prawdziwie spotkać z żywym Chrystusem. Niewidzialne dla nas działanie zbawcze staje się widzialne w sakramentach”³.

Sw. Leon Wielki słusznie uważa, że to, „co było widzialnym w Chrystusie przeszło teraz do sakramentów Kościoła”⁴.

Sw. Tomasz zaś dodaje, że „sam Chrystus spełnia wszystkie sakramenty. On bowiem chrzci, On odpuszcza grzechy, On jest prawdziwym Kapłanem, który ofiarował się na ołtarzu krzyża i którego mocą konsekruje się codziennie na ołtarzu Jego Ciała. A jednak wybrał szafarzy, ponieważ nie miał być obecny cieleśnie wśród wszystkich swych braci”⁵.

Liturgia ukazuje także cały rozwój misterium zbawienia. Przedstawia główne etapy historii, poprzez które doszło do zbawczego przymierza. Cykl roku liturgicznego jest streszczeniem historii zbawienia. Poszczególne części roku liturgicznego przywołują na pamięć zasadnicze etapy wypełniania się misterium Chrystusa poczynawszy od stworzenia i obietnicy zbawienia poprzez obietnice mesjańskie, które się wypełniły w Chrystusie Panu aż do ostatecznego wypełnienia w dniu Paruzji.

Jezus Chrystus działający w liturgii jest mocą dla wiernych. Budzi w nich żywą wiarę. Czyni ich swoimi świadkami w świecie. Wszystko to sprawia swoim działaniem w liturgii. „Liturgia bowiem w najwyższym stopniu przyczynia się do tego, aby wierni życiem swoim wyrażali oraz ujawniali innym misterium Chrystusa i rzeczywistą naturę prawdziwego Kościoła... w przedziwny sposób umacnia ich siły do głoszenia Chrystusa, i tak znajdującym się poza Kościołem ukazuje go jako sztandar wzniesiony dla narodów, aby rozproszone dzieci Boże zgromadziły się w jedno, aż się stanie jedna owczarnia i jeden pasterz” (Kon. o Lit. nr 2).

Wobec tak doniosłej roli Liturgii prawdziwego znaczenia nabiera wypowiedź Konst. o Liturgii św.: „Matka Kościół bardzo pragnie, aby wszyscy wierni zostali doprowadzeni do pełnego, świadomego i czynnego uczestnictwa w sprawowaniu Liturgii” (nr 14). Bardziej zrozumiałym staje się również wezwanie skierowane do duszpasterzy, którzy „powinni czuwać, by czynności liturgiczne odprawiały się nie tylko ważne i godziwie, lecz także, aby wierni uczestniczyli w nich świadomie, czynnie i owocnie” (nr 11).

Jeżeli liturgia jest aktualnym etapem realizacji Misterium Chrystusa w Historii zbawienia, zachodzi pytanie, w jakim stosunku do niej pozostaje katecheza?

Istotnym zadaniem Kościoła jest doprowadzenie ludzi do przyjęcia zbawienia zaofiarowanego im przez Boga. To zadanie jest treścią wychowaw-

³ E. H. Schillebeeck o. p., *Chrystus Sakrament spotkania z Bogiem*, Kraków 1966, s. 69.

⁴ Cytuje za: E. H. Schillebeeck, *Chrystus Sakrament spotkania z Bogiem*, Kraków 1966; Leon Wielki, *Sermo* 74, 2; PL 54, 398.

⁵ Sw. Tomasz CG IV, 76.

czego posłannictwa Kościoła. Kościół powinien je wypełnić przy użyciu wszystkich dostępnych sobie środków.* Sam Sobór określa, że pierwszym z tych środków „jest nauczanie katechetyczne, które wiarę oświeca i umacnia, karmi życie duchem Chrystusowym, doprowadza do aktywnego i świadomego uczestnictwa w misterium liturgicznym, oraz pobudza do działalności apostołskiej”⁶. Słowa te wytyczają i określają pionierską rolę katechezy. Katechizować to znaczy iść i nauczać zgodnie z nakazem Chrystusa: „Idźcie i nauczajcie”, to głosić światu Ewangelię zbawienia i wprowadzać ludzi w Misterium Chrystusa uobecniające się w Liturgii. Nie wystarczy zatem samo teoretyczne zapoznanie ludzi z fazami rozwojowymi zbawczego misterium. Katecheza powinna skontaktować człowieka z tym misterium i doprowadzić do przyjęcia zbawienia.

Bóg okazywał ludziom swoją życzliwość i wolę zbawczą poprzez zdarzenia i fakty. W katechezie, która czerpie wskazania z liturgii, chodzi nie tyle o zapoznanie się z jak największą ilością osób i zdarzeń biblijnych, ani o samo ilustrowanie prawd katechizmowych faktami biblijnymi, ale o nauczanie właściwego rozumienia i odczytywania zbawczych zdarzeń.

W Starym i Nowym Przymierzu odkrywamy całą pedagogikę faktów i zdarzeń, poprzez które Bóg się objawia ukazując swoje zbawcze działanie wśród ludzi. Te fakty, które zdecydujemy się podawać, będziemy zawsze ukazywali w świetle Chrystusa, który przyjdzie. Można podać ogólną zasadę, że wszystkie postacie St. Przymierza powinno się przedstawiać w odniesieniu do Misterium Chrystusa. Należy ukazywać, w jaki sposób osoby powołane przez Boga odpowiadały na Jego wezwanie: trzeba podkreślać wierność i zaufanie tych osób, z jakim przyjmowały słowo Boże; trzeba w ten sposób wyrabiać religijną postawę naszych słuchaczy wobec Boga⁷.

Misterium Paschalne Chrystusa zajmuje centrale miejsce w liturgii Kościoła. Podobnie powinno ono stanowić centralny temat i właściwą perspektywę każdej katechezy. Zadaniem katechezy jest objawiać Jezusa Chrystusa jako naszego Pośrednika. Poprzez nauczanie mamy Go coraz lepiej poznawać i ukochać, bo „życie wieczne polega na tym, by ludzie poznali Boga i Tego, którego On posłał Jezusa Chrystusa” (J 17, 3).

Zarówno we Wcieleniu, jak i w zdarzeniach ewangelicznych katecheza powinna ukazywać Syna Bożego jako tego, który objawia ludziom miłość Ojca poprzez słowa, znaki i czyny dobroci. Natomiast w Misterium Paschalnym — w męce, śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa katecheza znajdzie fundament wiary chrześcijańskiej. To misterium bowiem zawiera i streszcza w sobie zbawienie wszystkich ludzi. Daje pewność zbawienia, bo jest nosicielem naszego zbawienia. Ryty, gesty, znaki i słowa występujące w sprawowaniu liturgii powinny ułatwić jego poznanie.

Powiązania liturgii i katechezy są różnorodne. Zresztą, liturgia sama w sobie jest katechezą, bo sprawując misterium zbawienia jednocześnie je ogłasza i zwiastuje. Bez cienia wątpliwości liturgia „ta katecheza w dzia-

⁶ *Gravissimum Educationis* nr 4.

⁷ Cfr Jean Honoré, *Pastorale Catéekétique*, Mame 1964, s. 63.

łaniu" jest najwspanialszym sposobem, przez który Kościół proklamuje swoją wiarę i prawdę objawioną⁸. Dla każdego tematu doktrynalnego liturgia ma znaki i święte ryty, które daną prawdę wyrażają i w których prawda dogmatyczna znajduje swój mocny punkt oparcia. Liturgia ofiaruje katechezie teren do wykorzystania. Tu katecheza uczy się wiecznej aktualności misterium zbawczego, które ma przepowiadać. W nauczaniu zatem nie można oddzielać prawdy doktrynalnej od wyrażenia jej i przeżywania w liturgii.

Dla przykładu podajemy wytyczne dla nauczania w klasie pierwszej. Zapoznajemy dzieci z osobą Jezusa Chrystusa. Jeżeli chcemy, aby nasza katecheza była liturgiczną, nie będziemy kładli zbyt wielkiego nacisku na same historyczne fakty z życia Pana Jezusa, ale na pierwsze miejsce wysuniemy prawdę o zbawczym działaniu i obecności Chrystusa dzisiaj wśród nas. W pamięci dziecka powinno mocno utkwieć, że Bóg Ojciec z miłości ku nam posyła swego Syna na ziemię. Misterium Wcielenia powinno przeżyć jako fakt trwający w liturgii. W lekcje o życiu Pana Jezusa włączymy znaki liturgiczne, które świadczą o działaniu Jego dzisiaj. On czyni nas dziećmi Boga przez Chrzest św. On gromadzi nas w niedzielę na Mszy św. On mówi do nas i przewodniczy naszej modlitwie przez swego kapłana. On pozostaje stale między nami w Chlebie Eucharystycznym.

W klasie przygotowującej do pierwszej Komunii św. możemy ująć jako streszczenie Historii zbawienia. Stworzenie, odejście ludzi od Boga i obietnica zesłania Zbawiciela to fakty z okresu przygotowania zbawienia — i tak je należy ustawić. Powtórkę materiału o życiu P. Jezusa przedstawimy jako realizację Misterium zbawienia w Jezusie Chrystusie, w Jego męce, śmierci i zmartwychwstaniu. Bezpośrednie przygotowanie do sakramentu pokuty i Eucharystii św. potraktujemy jako doprowadzenie dzieci do źródła zbawienia. Przy formowaniu sumienia w oparciu o przykazania, szczególnie o przykazanie miłości, główną naszą troską będzie to, by dzieci dawały Bogu swoim postępowaniem odpowiedź na jego zbawcze wezwanie, czyli zbawienie, które nam udostępnia dzisiaj w liturgii. Podajemy tylko ogólne wytyczne. Rozpracowanie konkretnej jednostki może być różne. Nie każda z nich będzie wprost nawiązywała do liturgii. Chodzi o częste wypuklanie głównych idei, które tworzą misterium zbawienia i są treścią liturgii.

W podawaniu nauki o sakramentach świętych należy stale nawiązywać do obecności Chrystusa zbawiającego poprzez znaki sakramentalne. Jego osoba i działanie powinny głęboko zapaść w świadomość dziecka. W znakach Sakramentalnych ma ono rozpoznać wezwanie — zaproszenie Boga czekającego na naszą odpowiedź. Dlatego poznawanie Chrystusa działającego w Sakramentach świętych należy łączyć z praktyką życia chrześcijańskiego. Katecheza o Sakramentach św. nie prowadząca do częstego korzystania z nich mija się z celem.

Nauczanie oparte o Dekalog powinno się rozpocząć od przypomnienia, że

⁸ Tamże, s. 50.

Bóg skierował do nas zaproszenie, wezwanie przez zaofiarowanie nam zbawienia. Tu jest miejsce na powtórzenie Katechezy o sakramencie Chrztu. Przez Chrztę św. Bóg obdarował zbawieniem każdego z nas z osobna. Przyjęliśmy je przez trzykrotne „wierzę”. Teraz w końcowych klasach szkoły podstawowej nadszedł czas uświadomienia sobie, że chrzcielne „wierzę” jest odpowiedzią na Boże zaproszenie, jest podjętym na całe życie zobowiązaniem, którego treścią ma być posłuszeństwo i gotowość wypełnienia warunków określonych przez Boga i koniecznych do osiągnięcia zbawienia. Poznajemy je w treści poszczególnych przykazań i w oparciu o nie staramy się układać nasze chrześcijańskie postępowanie i życie. Dajemy tym samym dowód, że przyjmujemy Boże zbawienie i wyrażamy zgodę na zbawczy plan Boga.

Równocześnie nie można zapominać, że cała pedagogika wiary i cała praca duszpasterska Kościoła chce w ostateczności prowadzić wiernych do coraz bardziej świadomego i głębokiego zrozumienia ich powołania eucharystycznego. W tym sensie możemy powiedzieć, że liturgia jest celem dla katechizacji. Wychowanie bowiem do żywej wiary dokonywane się w ramach nauczania powinno znaleźć swoje pogłębienie w uczestnictwie w kulcie liturgicznym Kościoła. Nigdy bowiem katolik nie daje bardziej oczywistego dowodu wyznania swej wiary niż wtedy, gdy czynnie uczestniczy w sprawowaniu liturgii, przyjmuje Sakramenty święte, a w szczególności gdy bierze udział w zgromadzeniu eucharystycznym. Ten czynny i świadomy udział w liturgii może nastąpić tylko w wyniku solidnego wychowania w ramach katechizacji.

Powiązanie zatem katechezy z liturgią jest koniecznym postulatem właściwego wychowania chrześcijańskiego. Katechizacja, która by nie czerpała swoich treści z liturgii i do niej nie prowadziła byłaby wielkim nieporozumieniem. Skoro w liturgii bije bez przerwy źródło naszego zbawienia, to katecheza chrześcijańska powinna stale do tego źródła doprowadzać i ustawicznie z niego czerpać życie, zbawienie i moc.

Nauka Kościoła wyrażona w Konstytucji o Liturgii św. jest w tym względzie bardzo pouczająca. Liturgia jest „szczytem do którego zmierza działalność Kościoła i jednocześnie jest źródłem, z którego wypływa cała jego moc. Albowiem prace apostołskie to mają na celu, aby wszyscy stawszy się dziećmi Bożymi przez wiarę i chrztę, gromadzili się wspólnie, wielbili Boga pośród Kościoła, uczestniczyli w Ofierze i pożywiali Wieczere Pańską” (nr 10).

Kraków

*KS. TADEUSZ CHROMIK SJ.
KS. WŁADYSŁAW KUBIK SJ.*